

Između siromaštva i časti: profesor Adalbert Adam Barić (1742. – 1813.)*

Biti sveučilišnim profesorom na razmeđu “staroga” i “novoga” – što je u svijetu visokoškolske naobrazbe bilo 18. stoljeće – značilo je biti svjedokom, ali ujedno i akterom i objektom jedne od ključnih transformacija koje su gradile temelje društva i intelektualnoga života hrvatske moderne povijesti. U ranom novom vijeku školstvo se nije uvijek dijelilo na danas poznate i općeprihvaćene stupnjeve obrazovanja, pa često nalazimo mješovite modele obrazovnih procesa, u kojima se na sveučilištima pružalo i niže obrazovanje od očekivanoga, a studenti su se već nakon nekoliko odslušanij kolegija mogli pohvaliti akademskim obrazovanjem. Procesi koji su sustav školovanja zahvatili u 18. stoljeću postavili su temelje modernoga školstva kakvo poznajemo i danas. Sekularizacija školskoga sustava, koja je u Habsburškoj Monarhiji tekla usporedno s formiranjem protomodernih državnih struktura na lokalnoj razini u drugoj polovini 18. stoljeća i započela upravo s visokim školstvom, udaljila je crkvene strukture iz središta obrazovnoga procesa, a vladaru i njegovu upravnom aparatu postavila je obvezu regulacije toga važnog aspekta društvenoga razvoja.¹ Formiranje državnoga školstva pratili su racionalizacija i ujednačivanje sustava: osmišljavanje modela i njegova primjena na širem području, što se u slučaju Habsburške Monarhije tada gotovo isključivo događalo na relaciji Beč – pokrajinski gradovi. Kada je riječ o visokom školstvu, njegova je modernizacija tijekom 18. stoljeća u historiografiji uglavnom definirana sa tri pojma: ekspanzija, diferencijacija i profesionalizacija.² Od sredine stoljeća, kada su se na Sveučilištu u Beču počele provoditi strukturne reforme koje će poslije postati ogledni primjer reformi svih monarhijskih sveučilišta, u Monarhiji nalazimo sve širu mrežu visokoškolskih ustanova, inicijalno ne nužno integriranih u sveučilišta. Nadalje, visoko se školstvo zamjetno usmjeravalo prema sekundarnom području i znanostima primjenjivim u praksi, a veći izbor studija dovodio je i do stvaranja temelja profesionalizacije. Ukratko, visoko se obrazovanje počelo usmjeravati prema potrebama tržišta (među kojima su potrebe države u razvoju zauzimale velik udio), a time je to svakako postajalo i javnim interesom.

U tom su procesu i profesori dobivali javnu ulogu. Njih se, ipak, sve do samoga kraja 18. stoljeća ne može smatrati formiranom društvenom skupinom. Tradicionalni obrasci još su bili snažni: tako je naziv profesor šezdesetih i sedamdesetih godina još uvijek označivao veoma heterogen skup podučavatelja širokoga spektra. S jedne strane, latinska riječ *professor* često je označivala osobu koja je doktorirala na nekom sveučilištu, ne nužno i osobu koja podučava.³ S druge strane, podučavatelji na visokim školama, osobito izvan Beča, nisu nužno morali posjedovati doktorat – često je za dobivanje profesure više značila preporuka uglednijega profesora. Među njih valja ubrojiti i brojne

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom broj 4919.

privatne profesore, uglavnom neovisne o sveučilištu, koje je bogatije plemstvo angažiralo za poduku mlađih članova obitelji.

Ipak, intenzivnijom državnom brigom za školstvo upravo u spomenutim desetljećima počeo se formirati suvremeni koncept (sveučilišnoga) profesora. Status, uloga i obveze profesora tada se znatno mijenjaju. Uz utilitaristički pristup školskom sustavu javljala se i tendencija prema racionalizaciji profesorske struke, uslijed čega je država počela normirati i način izbora profesora, njihove kvalifikacije, način predavanja, materiju podučavanja i satnice. Kroz taj su proces profesori postali državni službenici s točno definiranim obvezama, pravima, ali i plaćom, čime su ulazili u hijerarhijski sustav javne službe i državne kontrole školstva. Tako 1776. u Banskoj Hrvatskoj nalazimo novouređenu školsku upravu na čelu s Nikolom Škrlcem Lomničkim (1729. – 1799.) kao vrhovnim ravnateljem škola, a odredbom Marije Terezije iz 1777. određeno je, među ostalim, i da će se svi profesori plaćati iz javnoga fonda za školstvo, čime su oni postali kraljevski i državni službenici. U isto je vrijeme vrhovni ravnatelj školstva primao izvještaje o *načinu života profesora i o njihovoj marljivosti u ispunjavanju obaveza*.⁴

Želimo li predočiti što se u jeku reformskih pokreta u visokom školstvu tražilo od profesora, u tome svakako mogu pomoći javne rasprave u njemačkim zemljama, budući da su tamošnja sveučilišta u većoj mjeri služila kao modeli reformskih procesa habsburškoga visokog školstva. Jedan je od primjera i uputa objavljena u publikaciji *O sveučilištima u Njemačkoj, osobito u pruskim zemljama* (1798), gdje se pri namještanju profesora preporučuje sljedeće: *Uredan, čestit čovjek, s pravilnom učenošću i dobrim darom da je podijeli, primjereniji je za profesora nego neki učenik monstrum koji radi samo za sebe i za svijet, kojega njegovi učenici malo interesiraju; nego neki genij s uvredljivim moralnim načelima koji ne smatra vrijednim da uloži mnogo truda u predavanja za studente; nego neki rapsodijski svežnalice koji sve izlažu bez reda i nema nikakve metode podučavanja*.⁵

Pedagoški aspekt podučavanja, za koji danas shvaćamo da je iznimno važan, upravo se u 18. stoljeću počeo sve snažnije isticati uz znanstvene kvalitete pojedinca. Kao i u svemu drugom što se ticalo državne uprave, važna je bila korisnost profesora. Dakako, takav je stav doveo i do intenzivnijega diskursa o metodama podučavanja na sveučilištima te možda upravo u toj svijesti nalazimo razlog nagloga uspona Bečkoga sveučilišta u drugoj polovini 18. stoljeća. Za ona najbolja sveučilišta to ne znači da su njihovi profesori zanemarili znanost – naprotiv, mnogi profesori iz Leidena, Göttingena i Hallea aktivno su sudjelovali u znanstvenim diskusijama i bilježili mnoga znanstvena otkrića. I Sveučilište u Beču počelo se u drugoj polovini 18. stoljeća povezivati s brojnim poznatim znanstvenim imenima. No osnovna karakteristika “rubnih” sveučilišta, kakva su ipak bila sva monarhijska, i njihovih profesora bilo je kopiranje dobrog, provjereno učinkovitoga sustava drugih zemalja, pri čemu je država preuzela ulogu organizatora transfera znanja na cijeli teritorij.

Važno je napomenuti da je 18. stoljeće i doba specijalizacije profesora. Tijekom ranoga novog vijeka, osobito na manjim sveučilištima, bila je uobičajena praksa da

jedan profesor predaje kolegije iz teologije, medicine, prava i klasičnih jezika, ali s razvojem znanosti i praktičnih disciplina počela se tražiti profesionalizacija i u podučavanju i u pogledu formiranja budućih zvanja. Profesori, kao javni službenici, preuzeli su i niz javnih funkcija. Njihova su predavanja proglašena javnima, s obrazloženjem da iz kraljevskoga erara primaju plaću da rade u službi javnosti. Obveze profesora prema studentima nisu se zaustavljale na podučavanju tijekom predavanja nego su obuhvaćale i obvezu kontrole njihova ponašanja i odgoja i izvan toga vremena. Nadalje, profesori su preuzeli brojne obveze na sveučilištima, među kojima valja istaknuti sudjelovanje u sveučilišnim gremijima, upravnim tijelima i povjerenstvima te brigu za sveučilišne zbirke (botanička, anatomska, knjižni fond, laboratoriji i sl.). Jednako tako, sve ih češće nalazimo kao eksperte, odnosno kraljevske savjetnike u državnim tijelima.

Tijekom razdoblja prosvijećenoga apsolutizma primjećujemo znatan angažman vladara i državnih tijela u osmišljavanju metodologije školovanja javnih službenika pod egidom praktičnosti i korisnosti, a širom Europe otvarao se niz novih mogućnosti izučavanja profesija u službi države, vladara i javnosti. Iskustvo u pravnim i upravnim poslovima, koje se dotada uglavnom tražilo od javnih službenika, nije više bilo dostatno. Od službenika su se tražila šira znanja o državnoj upravi, ovlastima vladara i obvezama podanika, o javnoj sigurnosti, o političkoj ekonomiji i javnim financijama. Rezultati su bili dvojaki. S jedne strane, uz reformirane pravne fakultete osnivale su se specijalizirane visokoškolske institucije namijenjene školovanju javnih službenika – u Monarhiji su to bile plemićke akademije Terezijanum, *Savoysche Akademie* i *Löwenburgisches Konvikt* ili političko-kameralni studiji kao specifični upravno-pravni studiji.⁶ Takav je sustav omogućivao i političko “discipliniranje” budućih naraštaja javnih službenika. *Ta tiha sila najjača je i najplodnija* – govorilo se šezdesetih godina 18. stoljeća u krugovima dvorskih savjetnika – jer njome vladar može *cijelu naciju formirati prema svojoj volji*.⁷ Od budućega službenika tražila se prije svega sposobnost i lojalnost, a na leđa profesora koji ga je trebao podučavati vladar je time stavio ogromnu odgovornost.

Jedna takva visokoškolska ustanova i takav profesor – tipični za praksu prijenosa obrazovnih modela iz Beča u druge habsburške zemlje – bili su i Političko-kameralni studij u Varaždinu i njegov profesor Adalbert Adam Barić (Barits, Barics Bela). Političko-kameralni studij u Varaždinu osnovala je Marija Terezija u srpnju 1769. godine. Bio je kopija kolegija političko-kameralnih znanosti koji je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Beču od 1763. držao Joseph von Sonnenfels (1732. – 1817.). Tih godina političko-kameralne znanosti u Monarhiji proživljavaju pravi procvat kao sveučilišna disciplina te se otvara cijeli niz takvih katedri širom Monarhije, uglavnom u obliku zasebnih visokih škola. Na njima su redovito predavali bivši Sonnenfelsovi studenti, i to isključivo prema Sonnenfelsovu udžbeniku *Osnove policijskih, trgovačkih i financijskih znanosti*.⁸ Za profesora u Varaždinu tako je izabran bivši Sonnenfelsov student Barić. Studij u Varaždinu funkcionirao je kao samostalna visokoškolska ustanova, no njegov je rad kontroliralo Hrvatsko kraljevsko vijeće, tadašnja zemaljska vlada sa sjedištem u

Varaždinu. Adalbert Adam Barić (1742. – 1813.) rođen je u Novom Sadu u tadašnjoj Bačkoj županiji kao sin plemića.⁹ O njegovu se školovanju i boravku u Hrvatskoj zna veoma malo. Spominje se da je pohađao studij prava na Sveučilištu u Trnavi, što je tada vjerojatno značilo pohađanje pravnoga tečaja na katedri za *jus patrium theoreticum*, u okviru koje su se podučavale osnove ugarskoga prava, a 1764. zabilježen je i kao student prava u Beču. Njegovo prvo javno namještenje pokazuje afinitet prema politici i javnoj upravi, u kojoj su svoju karijeru pronašli mnogi pravници: u dobi od 22 godine radio je (vjerojatno kao administrativni službenik) na Ugarskom saboru u Požunu 1764./1765. te se može pretpostaviti da mu je već i iskustvo rada u središtu ugarskoga dijela Monarhije dalo zamah za napredovanje u karijeri, ali i volju za daljnji studij. Potom nalazi namještenje kao tajnik pri Stolu sedmorice u Budimu, a 1767. vratio se u Beč u studentske klupe da bi studirao novu sveučilišnu disciplinu, političko-kameralne znanosti na Sonnenfelsovoj katedri. Ondje su ga prepoznali kao veoma sposobna studenta te je, vjerojatno i uz preporuku na temelju rada pri Sudbenom stolu, tijekom studija primao kraljevsku stipendiju. Barić se očito i dokazao sposobnim jer je, iako je kod Sonnenfelsa učilo više pojedinaca iz Hrvatske, sam Sonnenfels preporučio njegovo namještanje za profesora političko-kameralnih znanosti u Varaždinu.¹⁰

No ako bismo čiji uspjeh u karijeri mjerili prema njegovoj imovini, moglo bi se reći da sam početak profesure Bariću nije osiguravao financijsku egzistenciju dostojnu njegova profesorskoga staleža – napokon, ni dostojnu njegova plemićkoga statusa. Barićeve prve molbe bečkom dvoru dokaz su njegova zaista skromna života u Hrvatskoj. Već nekoliko mjeseci nakon imenovanja Barić je kraljicu morao izvijestiti da nema dovoljno sredstava ni za tekuće rashode ni za literaturu potrebnu za obavljanje profesorskoga posla. Naime, nakon što je zbog daljnje školovanja morao otići s mjesta tajnika Sudbenoga stola te nakon što mu je prestala stizati stipendija od dvjesto forinti za studij kod Sonnenfelsa, Barić je bez ikakvih prihoda morao započeti život u Varaždinu: *Toliko mi nedostaje sve nužno potrebno za život da ne mogu iznaći ni način da platim putne troškove pa ne mogu ni krenuti na put. Da bih stupio na svoju profesuru, primoran sam se uputiti u meni sasvim stranu i nepoznatu zemlju, u kojoj nemam prijatelja ni poznanika od kojih bih mogao očekivati pomoć ili pozajmicu do vremena isplate moje plaće.*¹¹ Bariću je stoga iz kraljevskoga erara odobren predujam od tristo forinti da bi mogao platiti put i nabaviti literaturu.

Ovdje se valja zapitati je li zvanje profesora tada bilo podcijenjeno. Je li to zvanje bilo rezervirano za neuspješne – one koji nisu uspjeli osigurati karijeru na unosnijim javnim položajima u političkoj upravi? Sveučilišna povijest prepuna je primjera pritužbi profesora na plaće nedovoljne za primjeren život.¹² Spomenuta Barićeva molba zacijelo doprinosi takvoj slici društvenoga statusa profesora. U Varaždinu se Bariću svakako pružalo mnogo manje mogućnosti nego što se nudilo njegovim kolegama u sveučilišnim gradovima. Sasvim udaljen od središta političke moći i s obvezom javnih, besplatnih predavanja, Bariću osim gole plaće nije ostalo dodatnih mogućnosti za poboljšanje financijskoga, a time – u okvirima 18. stoljeća – i društvenoga statusa. Također, plaća

od osamsto forinti, koja je profesoru u Varaždinu odobrena iz erara, bila je znatno manja od profesorske plaće na Bečkom sveučilištu, koja je prelazila i dvije tisuće forinti.¹³

Ipak, ako analiziramo Barićeva profesorska primanja isključivo u kontekstu javnih primanja u tadašnjoj hrvatskoj upravi, vidjet ćemo i jasnu tendenciju bečkoga dvora da za profesore osigura plaće iznadprosječne za okruženje u kojem su djelovali te da ih se na taj način motivira da se posvete podučavanju i ne traže dodatne poslove.¹⁴ Tako je Barića njegova plaća po odgovornosti i časti javne funkcije postavljala u ravan s visokim funkcijama podbana ili protonotara Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva. Višu plaću od Barića imali su tada samo viši službenici Hrvatskoga kraljevskog vijeća (savjetnici i tajnik) te veliki župani, čije su plaće bile do 1.500 forinti. Njegov dohodak stoga mu je trebao jamčiti socijalni uspon i javni autoritet vladareva službenika. Pritom ipak valja naglasiti da Barić, za razliku od većine javnih službenika koji su u Kraljevstvu sloveli kao *bene possessionati* ili *possessionati*, nije mogao računati na prihode od ekonomije vlastitoga posjeda, često višestruko veće od primanja iz državne ili druge javne blagajne, a u to su doba itekako doprinosili moći reprezentacije pojedinca.

Država je, kao što je to bio slučaj i sa Sonnenfelsovim predavanjima u Beču, poticala mladež na upis studija u Varaždinu i slušanje Barićevih predavanja. Sredstva za tri kraljevske stipendije za studente političko-kameralnih znanosti u Beču u ukupnom iznosu od šesto forinti godišnje po osnutku studija u Varaždinu prebačena su na taj studij, pa je tim iznosom ovdje stipendirano ukupno devet studenata (u iznosima od sto, osamdeset i šezdeset forinti godišnje). Uz Barićevu plaću, ipak nižu od prosjeka profesorskih primanja u Monarhiji, i manje stipendije u Varaždinu mogu sugerirati definiranu politiku štednje bečkoga dvora, realiziranu prebacivanjem visokoškolske aktivnosti iz mnogo skupljih uvjeta studiranja u središtu Monarhije. Za hrvatske su prilike te stipendije bile znatniji prihod, pa se njihovim odobravanjem pokušavalo privući mladež upravnim studijima i javnoj službi.

Barić je u Varaždin prispio 30. rujna 1769., dva i pol mjeseca nakon imenovanja za profesora, gdje se ubrzo predstavio hrvatskom banu Franji Nádasdyju. Varaždin tada nije imao mnogo prostornih resursa u koje bi se studij mogao smjestiti: tadašnja gimnazija nije mogla ustupiti prostor novoosnovanoj visokoj školi. Stoga je ban za sjedište studija odredio stan u kamenoj kući na vratima nasipa varaždinskoga grada koja je pripadala grofovima Erdődy. Prostori studija sastojali su se od jedne veće i tri manje sobe, u kojima je nekoć stanovao čuvar gradskoga topništva. Velika je soba uređena za predavaonicu, a ostale za stan profesora – sve na trošak kraljevskoga erara.

Dolazak prvoga svjetovnog profesora u Hrvatsku, poslana s bečkoga dvora, nije odmah probudio interes među hrvatskom mladeži. Iako je Hrvatsko kraljevsko vijeće i prije Barićeva dolaska javno objavilo da će studij početi s radom i da će, prema odluci Marije Terezije, njegovi apsolventi imati prednost u dobivanju javnih službi, moralo je ubrzo obavijestiti Beč da je profesor stigao, ali da studenata još nema.¹⁵ Opravdano je to novošću studija i slabim znanjem njemačkoga jezika, na kojem se studij trebao održa-

vati zbog toga što je postojala samo njemačka verzija udžbenika. Početkom prosinca, na Barićev poticaj i uz odobrenje Beča, studenti su bili pozvani novom okružnicom, ovaj put s napomenom da će predavanja ipak biti održana na latinskom jeziku. Liste studenata otkrivaju nam da je novi studij nakon te ponovljene okružnice bio dobro prihvaćen, ali i da je profil studenata bio veoma visok: uglavnom su se prijavili oni koji su već mnogo uložili u svoje školovanje. Na studiju u Varaždinu 1770. nalazimo grofa Josipa Draškovića, posinka bana Nádasdyja i apsoluta bečkoga Terezijanuma, potom sina nekadašnjega podbana Ivana Bužana, koji je već prije studirao filozofiju u Grazu i pravo u Beču, i Ljudevita Marića, apsoluta prava u Trnavi i Egeru i bilježnika Sudbenoga stola.¹⁶ Stoga je sredinom siječnja i ban mogao izvijestiti Dvor da kameralni studij dobro napreduje i da je Barić veoma zadovoljan sa svojih devetnaest studenata.¹⁷ No studij nije dugo budio zanimanje. Već 1772. Barić je javio na bečki dvor da broj studenata znatno opada: prve ih je godine ostalo tek deset, druge pet, a treće je predavao za samo tri studenta. Zbog toga je molio da se njegova katedra premjesti u neki od mađarskih gradova ili na Terezijansku akademiju u Vác, ali ne i u Zagreb, jer se po njegovu mišljenju time ne bi povećao broj studenata, budući da *u cijeloj Hrvatskoj ima mali broj mladeži sposobne za političke znanosti*.¹⁸ Kraljevskom odlukom studij je ipak prebačen u Zagreb i to je očito bio dobar potez jer već 1773. u Zagrebu nalazimo dvanaest Barićevih studenata, a takav se trend nastavio do 1776. godine.¹⁹

O načinu kako je Barić izvodio nastavu na studiju znamo veoma malo. Tek se iz pojedinih izvještaja može rekonstruirati da je tadašnje visoko školovanje zadržalo neke isusovačke oblike izvođenja nastave: studenti su sami bilježili na predavanjima, a njihove je bilješke profesor provjeravao i ispravljao. Također, saznajemo da mnogi nisu znali dovoljno latinskoga, pa je Barić mnogo truda morao uložiti u ispravljanje. Za ispit su bili dužni iz Barićeva predavanja izdvojiti teze (*positiones*) ili tvrdnje (*assertiones*) koje su smatrali važnima te ih na ispitu obrazlagati i braniti.²⁰ Predavanja su se, prema jednom Barićevu izvještaju, održavala tijekom jednoga sata svakoga dana, od 10:30 do 11:30.²¹

Nakon reforme školstva u ugarskim zemljama Monarhije (uredбом *Ratio educationis*) osnovana je 1776. zagrebačka Akademija, čijim je dijelom, kao posebna katedra Pravnoga fakulteta, postao i Političko-kameralni studij. Reforma je obilježila novo razdoblje u razvoju visokoga školstva u Hrvatskoj kao i novo razdoblje u razvoju profesorskoga zvanja. Novi su profesori Akademije trebali biti nositelji znanosti u Hrvatskoj i Slavoniji, a u svojem su se radu trebali oslanjati na normativne akte i propise ujednačene u cijeloj Habsburškoj Monarhiji. O ozbiljnosti novih izazova svjedoči tada i apel vrhovnoga ravnatelja školstva u Hrvatskoj Nikole Škrleca profesorima, koje je pozvao da se prilagode *mijenama prilika i doba* te da objeručke prihvate reformske planove Dvora na tom polju: *Radi se o tome da se ugarska nacija dovede do stupnja obrazovanja i znanosti jednako onom bilo kojeg europskog naroda. Za izvedbu ovog veličanstvenog djela već se pripremaju prvi instrumenti, tiskare, knjižnice; onima, koji kane pisati kakvo važno djelo, određuju se vrlo obilne nagrade, čuvaju se u pripremi sredstva za znanstvena putovanja, već se izdaleka nazire Akademija*

*umjetnosti; od rada, marljivosti i truda Vas i profesora čitave Ugarske ovisit će boće li naša zajednička domovina kasnije ili ranije biti proslavljena ovom značajnom ustanovom.*²²

Mnogo se toga promijenilo i u načinu izbora profesora – na europskom prostoru postojali su prilično raznoliki modeli izbora,²³ a u Habsburškoj Monarhiji primijenjen je model visokoga utjecaja državnih vlasti. Profesori su se birali bez razlike u staležu, a postupak izbora bio je točno definiran. Za zagrebačku Akademiju raspisivanje natječaja bilo je povjereno zagrebačkom magistratu, no za sam izbor bili su odgovorni Hrvatsko kraljevsko vijeće i vrhovni ravnatelj školstva, koji su mišljenje o kandidatima predstavljali Mariji Tereziji. Kandidati su se birali pismenim i usmenim ispitom te su zapošljavani s probnim rokom od jedne godine. Interes za profesorska mjesta bez obzira na državnu kontrolu bio je iznimno velik: 1776. na natječaj su se javile čak 74 osobe. Barić, kao već postojeći profesor političko-kameralnih znanosti, nije morao prolaziti natječaj, nego je izravno imenovan profesorom upravne politike, ekonomske politike i financija kao nositelj jedne od četiri katedre Pravnoga fakulteta.

Već i sam broj kandidata za profesure na Akademiji upućuje na entuzijazam u početku izgradnje modernoga visokog školstva u Hrvatskoj. *Takmičenje bijaše jako, i može se s pravom reći, da bi većina njih častno mogla zauzeti svoju katedru na svakom sveučilištu* – procijenio je tada i suvremenik grof Adam Oršić.²⁴ Daljnja Oršićeva sjećanja ipak nam otkrivaju da je život profesora, barem u manjim gradovima kakav je tada bio Zagreb, bio daleko od idealnoga, što se znatno odrazilo i na kvalitetu podučavanja na Akademiji.

Jedan od profesora koji je karijeru počeo tražiti na drugim sveučilištima bio je i Barić. Vjerojatno nije ni uspio preuzeti katedru na zagrebačkoj Akademiji jer ga već 1776. nalazimo kao profesora na Akademiji u Győru, a godinu poslije postaje, ponovno na Sonnenfelsovu preporuku, profesor državnoga uređenja na Sveučilištu u Budimu. Na istom je sveučilištu 1782. postao dekan, a po prelasku na Sveučilište u Pešti 1784. preuzeo je katedru za statistiku europskih zemalja i opću povijest. U Pešti je od 1786. do 1804. bio i rektor Sveučilišta, što se može smatrati vrhuncem njegove karijere, a tu je službu obavljao do umirovljenja.

U djelokrug profesora spadalo je, dakako, i pisanje znanstvenih radova. Profesori su imali i odgovornost izrade udžbenika na temelju svojih predavanja. Praksa objavljivanja radova među profesorima je tada, kao i danas, bila uobičajena – time su promovirali svoj rad, visokoškolsku ustanovu na kojoj su bili zaposleni, ali i privlačili više studenata na svoja predavanja. Tim se principom vodio i Barić te ga nalazimo kao autora nekoliko rukopisa i objavljenih djela. Još kao profesor u Varaždinu Barić je za potrebe svojih studenata, i zbog činjenice da je morao predavati na latinskom jeziku, preveo veoma opsežan Sonnenfelsov udžbenik s njemačkoga na latinski, koji ipak zbog negativnih mišljenja o jasnoći teksta nije dobio dozvolu za tiskanje.²⁵ Dok je predavao statistiku na Sveučilištu u Pešti napisao je zbirku svojih predavanja prema djelu poznatoga göttingenskog profesora Gottfrieda Achenwalla (1719. – 1772.), u kojem je dosljedno pratio autoritet, odnosno preuzimao stil i sadržaj (što je tada bila uobičajena praksa).²⁶ Poznat

je po pravnom djelu *Uobičajena krunidbena svečanost ugarskih kraljeva i kraljica* (1790) na njemačkom jeziku, koje je ubrzo prevedeno i na mađarski, ali i po nizu manjih radova, od kojih za hrvatsku povijest valja izdvojiti esej *Statistički prinosi o stanju Hrvatske*, iz kojega izvire njegov širok interes tijekom profesure u Hrvatskoj.²⁷ Kao profesora zaduženog za intelektualni i moralni razvoj studenata možda ga najbolje karakterizira esej *Ponešto o obrazovanju mladeži* (1792),²⁸ u kojem se kritički osvrnuo na nove trendove među mladeži. Ujedno se zalagao za kvalitetniju nastavu na sveučilišnoj razini i bolji društveni status sveučilišnih profesora.

Barić je tijekom školovanja i kasnije bogate akademske karijere svakako svjedočio ključnim promjenama u modernizaciji visokoga školstva u Monarhiji, a i u Hrvatskoj. Već kao student prava i političko-kameralnih znanosti u Beču mogao je upoznati principe sekulariziranoga i moderniziranoga visokog obrazovanja. Potpora koju mu je profesor Sonnenfels pružio u daljnjoj karijeri morala ga je upozoriti na činjenicu da je profesor često postajao ključna osoba u karijeri pojedinca. Kao profesor, Barić je svakako bio akterom formiranja društvene kategorije profesora kao dijela intelektualne elite, grupacije koja je krajem 18. stoljeća i u istočnom dijelu Monarhije uspjela ostvariti društveni autoritet neovisno o osobnom podrijetlu ili obiteljskoj imovini, iako će tek sredinom 19. stoljeća po kriteriju znanja dobiti pravo političke participacije. Dostupni izvori ne dopuštaju da zaključimo mnogo o Barićevu svakodnevnom životu, javnoj demonstraciji statusa ili društvenim vezama, ali svakako možemo zaključiti da je, kao prvi profesor u sustavu sekulariziranoga visokog školstva u Hrvatskoj, gradio temelje hrvatskoga modernog školstva.

Ivana Horbec

Bilješke:

- ¹ O obrazovnoj politici Habsburške Monarhije u 18. stoljeću vidi u: James van Horn Melton, *Absolutism and the eighteenth-century origins of compulsory schooling in Prussia and Austria* (Cambridge 1988); Gerald Grimm, *Die Schulreform Maria Theresias 1747-1775* (Frankfurt/M 1987); Grete Klingenstein, "Despotismus und Wissenschaft. Zur Kritik norddeutscher Aufklärer an der österreichischen Universität 1750-1790", u: *Formen der europäischen Aufklärung*, ur. Friedrich Engel-Janosi et al. (Wien – München 1976), 126-157.
- ² O promjenama u visokom školstvu tijekom ranoga novog vijeka i osobito 18. stoljeća vidi u: Willem Frijhoff, "Grundlagen", u: *Geschichte der Universität in Europa*, ur. Walter Rüegg, sv. II (München 1996), 60-80.
- ³ Peter A. Vandermeersch, "Die Universitätslehrer", u: *Geschichte der Universität in Europa*, 181.
- ⁴ "Benignum mandatum regium de systemate studiorum" i "Instructio pro superiori regio direttore universarum scholarum et studiorum", prev. Neven Jovanović, u: *Pravni fakultet u Zagrebu. Prilozi za povijest Fakulteta*, sv. I (Zagreb 1996), 29, 31, 43.

- ⁵ [L. H. Jacob], *Ueber die Universitäten in Deutschland, besonders in den königl. Preussischen Staaten. Mit ausführbaren Vorschlägen, wie sie vom Grunde auf verbessert werden könnten* (Berlin 1798); citirano prema: Vandermeersch, "Die Universitätslehrer", 184 (citat prev. Ivana Horbec).
- ⁶ O visokoškolskim studijima za javne službenike u Habsburškoj Monarhiji i osobito Hrvatskoj 18. stoljeća vidi u: Horbec, "Učiti administraciju: školovanje javnih službenika u 18. stoljeću", *Hrvatska javna uprava. Časopis za teoriju i praksu javne uprave* 4 (2009), 1011-1041.
- ⁷ Citirano u: Győző Ember, "Der österreichische Staatsrat und die ungarische Verfassung 1761-1768", *Acta historica Academiae scientiarum Hungaricae* 7 (1960), 156 (citat prev. I. Horbec).
- ⁸ Joseph v. Sonnenfels, *Grundsätze der Polizey-, Handlung- und Finanzwissenschaften* (1. izdanje 1765-1767). Postoji mnogo izdanja djela, a udžbenik je vrijedio kao udžbenik upravnoga prava do 1848. godine.
- ⁹ O Bariću vidi u: József Szinnyi, *Magyar irók élete és munkái*, sv. 1 (Budapest 1891); Emilij Laszowski, "Adalbert Barić, prvi profesor državnopravnih i financijskih znanosti u Varaždinu i na Zagrebačkoj akademiji 1769 – 1777", *Nastavni vjesnik* 31 (1922/23), 232-239; Hinko Wolf, "Studija o Adalbertu Bariću, prvom hrvatskom profesoru prava", *Obzor* 81 (1941), br. 62, 2; Milan Stahuljak, "Dr. Adalbert Barić", *Mjesečnik* 67 (1941), br. 3, 49-59; Vladimir Bayer, "Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u 18. stoljeću (1769 – 1776)", u: *Varaždin u XVIII stoljeću i političko-kameralni studij*, ur. Mirko Androić et al. (Zagreb – Varaždin 1972), 89-120; Bayer, "Barić, Adalbert Adam", u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1 (Zagreb 1983), 464; Ivan Vrančić, "Dr. Adalbert Barić i političko-kameralni studij u Varaždinu i Zagrebu 1769 – 1776.", u: *Prilozi za povijest ekonomske misli na tlu Jugoslavije od 15. do 20. stoljeća*, ur. Ivan Vrančić (Zagreb 1984), 97-108; Željko Pavić, "Dr. Adalbert Adam pl. Barić – prvi javni profesor političkih i pravnih nauka u Hrvatskoj", u: Adalbert Adam Barić, *Statistika Europe*, prir. Željko Pavić i Stjenko Vranjican, sv. I (Zagreb 2001), 341-354; Ольга В. Хаванова, "Адальберт Барич: От студента в Вене до профессора в Загребе", *Славянский альманах* 2006 (Москва, Институт славяноведения РАН, 2007), 434-446.
- ¹⁰ Magyar Országos Levéltár (dalje: MOL), A1, 362 ex 1769.
- ¹¹ O. B. Хаванова, "Адальберт Барич", 436. Usp. i transkripciju molbe na str. 439-440.
- ¹² Usp. Vandermeersch, "Die Universitätslehrer", 198-202.
- ¹³ Za primjer Medicinskoga fakulteta u Beču vidi u: Paul P. Bernard, "The Limits of Absolutism: Joseph II and the Allgemeines Krankenhaus", *Eighteenth-Century Studies* 9 (1975-1976), br. 2, 204.
- ¹⁴ O tome vidi u: Klingenstein, "Despotismus und Wissenschaft", 147-149.
- ¹⁵ Hrvatski državni arhiv, fond 12, Hrvatsko kraljevsko vijeće (dalje: HDA-12, HKV), A77 ex 1769.
- ¹⁶ Za sve studente vidi u: HDA-12, HKV, F 46/1770.
- ¹⁷ MOL, A1, 57 ex 1770.
- ¹⁸ MOL, A39, 4855 ex 1772.
- ¹⁹ HDA-12, HKV, ser. 12.1, knj. VIII/8, sjednica od 9. rujna 1774. (bez pag.), knj. VIII/9, sjednica od 5. rujna 1775. (bez pag.); MOL, A39, 4788 ex 1776.
- ²⁰ Neke od tih teza su i objavljene. Vidi: Ivan Nepomuk Bužan, *Positiones ex universa politia selectae* (Zagreb s. a.); Josip Drašković *Positiones ex universa scientia politico-camerale excerptae* (Zagreb s. a.); Matija Krčelić – Ivan Smendrović, *Scriptorum ex regno Slavoniae a seculo XIV. usque ad XVII. inclusive collectio* (Varaždin 1774).
- ²¹ Bayer, "Političko-kameralni studij", 103.
- ²² "Osma sjednica Akademije, održana 12. lipnja 1777", u: *Nikola Škerlec Lomnički 1729 – 1799.*, sv. I, ur. Eugen Pusić et al., prev. Neven Jovanović (Zagreb 1999), 81.
- ²³ Vandermeersch, "Die Universitätslehrer", 188.
- ²⁴ Adam grof Oršić Slavetički, *Rod Oršića* (Zagreb 1943), 66-67.

- ²⁵ Prijevod nije sačuvan, a o njemu saznajemo iz opsežne korespondencije između Hrvatskoga kraljevskog vijeća i Ugarske dvorske kancelarije. O problemima oko tiskanja Barićeva prijevoda vidi u: Bayer, “Političko-kameralni studij”, 98-100.
- ²⁶ U hrvatskom prijevodu objavljeno u: *Statistica Europae – Statistika Europe* [1792], prev. N. Jovanović, Maja Rupnik i Margareta Gašparović, sv. 1-2 (Zagreb 2001-2002).
- ²⁷ Cjeloviti popis radova dosada pripisanih Bariću vidi u: Marino Jureković, “Bibliografija radova prof. dr. Adalberta Adama Barića”, u: Barić, *Statistika Europe*, sv. 2, 371-375.
- ²⁸ Puni naziv: *Nonnibil de educatione iuventutis scholasticae et studiorum reformatione in ditonibus Pannonicis* (Pampelona 1792).